

Arnold Rutto kõne Sulevi rahvamajas

25. augustil 2019 Sulevi ja Salme 135 aasta juubeli puhul

Kallis Sulevi ja Salme külade rahvas!

Mul on täna suur au teie poole pöörduda Kaukaasiasse välja rännanud eestlaste neljanda põlvkonna esindajana.

On juubelite aasta. Eestis toimus tänavu juubelilaulu- ja tantsupidu. Eesti rahva ja Eesti Vabariigi lipp tähistas oma 135. sünnipäeva. Sama suurt, 135. sünnipäeva peavad täna ka Sulevi ja Salme külad. Nendest soovingi rääkida.

Me tähistame täna mitte ainult paljude aastate möödumist Sulevi ja Salme külade sünnist, vaid ka seda, et eestlaste sihikindlus ja kannatlikkus viib meie rahva olemasolu kõigest hoolimata edasi. Teadaolevalt saabusid kõige esimesed eestlased siiakanti juba üle-eelmise sajandi keskpaiku, jäid püsivalt Abhaasiasse elama üle 135 aasta tagasi — ja tänagi oleme siin olemas.

August Nigol kirjutas sajand tagasi, 1918. aastal oma asunduste-raamatus Sulevi kohta: «Külal on oma kooli- ja rahvamaja, laulu- ja pasunakoor. Sulevi on praegu kõige ilusam Eesti asundus üleüldse. Vankriga on sinna liig raske juure pääseda, mine jala ehk sõida ratsa.»

Ent selle kohta, millistes oludes eestlased 135 aastat tagasi need asundused rajasid, loen ette ühe kirja, mille avaldas ajaleht Eesti Postimees 19. septembril 1884:

«Suhhum-Kalees 13. augustil 1884.

Armsad sugulased!

Teise kirja saadan Teile, ilma et ma Teilt vastust oleksin saanud, vist olete minu peale nii kaugele vihased, et enam ei kirjutagi. ... Sellest ajast, kui viimati kirjutasin, olid ilmad ja ajad korralikud, aga niipea kui augustikuu tuli, tuli temaga ühes ka kõiksugu paha. Esiteks on haigus hirmsal mõõdul siin möllamas, nii et inimesi sureb külma tõve kätte ega pole ühtegi ainust siin enam tervet, vaid mõned, kes paremaks saavad, käivad, surma-varjud ümber. Mõned surevad metsa, mõned kodu, ja valitsusel on suur tegu neid maha matta.... Nõnda on terved perekonnad maas kui silgud, kus ei ole ühtegi aitajat kätt. Viletsus on suur.... Ma ei viibiks siin mitte ühte päeva. Et mul ikka ka Eesti maal teenistust tarvis on, siis olge nii hääd ja andke õige ruttu teatust ...

Kui Teie soovite, siis olge nii hääd ja saatke õige pea teavitust, parem veel, kui kirja kätte saate, saatke mulle telegramm, et nii ruttu tuleks kui võimalik. Seniks kõike hääd, elu ja tervist, kuni jälle näeme

Teie truu....»

Kahjuks pole ajalugu talletanud, kas selle kirja kirjutaja ootused täitusid või mitte. Kas ta jõudis tagasi Eestimaale ja leidis endale seal lõpuks tööd või vahest langes ka ise siin niinimetatud külma tõve ehk malaaria ohvriks.

Salme ja Sulevi asukohad võlusid esimesi tulijaid oma kauni loodusega: ürgmetsad, külmad jõed, rohelised aasad, kõrged lumised mäed. Ent see, mis oli väliselt kaunis, peitis endas ka ohtusid: haigusi, mille kätte paljud surid, ja liiga kuumasid suvesid, mil põllud kuivasid. Röövleid, kes ihkasid eestlaste vara. Häda põhjustasid ka raske töö maaharimisel, puudus kaupadest ja arstiabist.

Nii oli tollane elu Abhaasias tegelikult raske ja piinarikas. Siiski jäid meie esivanemad endale kindlaks ning rajasid siia Salme ja Sulevi külad. Rahvas töötas end üles. Sulevi ja Salme küladest sai heal järjel õitsev väliseestlaste kogukond enam kui 3000 kilomeetri kaugusel Eestist.

Meie külad on elanud üle mitu riigikorda ja mitu sõda, võõraste tulekuid ja minekuid. See kõik on jätnud jälje meie ajalukku.

Oma jälje on jätnud ka need, kes ja mis on meid läbi aegade ümbritsenud. Oleme õppinud kohalikest hõimudest nende toidutegemise, põllu ja loomapidamise tavasid. Ja oleme nende õpetanud meie omi, jättes niiviisi ka ise jälje.

Oleme olnud ühed silmapaistvamad Euroopa kultuuri esindajad Abhaasias. Meie kogukonna mõjul on muutunud mitmete mägiráhvaste arusaam maailma asjadest, olgu seoses ühiskondlike väärtustega, nagu meeste ja naiste võrdsed õigused, või suhtumisega haridusse.

Meie esivanemate hulgas oli inimesi, kes väärtustasid teadmisi ja kultuuri ning asutasid meie küladesse koolid, seltsid ja koorid. Nende soov anda meile hea haridus tõi Eestist Abhaasiasse kooliõpetajateks mitmeid haritud inimesi. Nii siinsete koolmeistrite kui ka Eesti ajalehtedele kirju saatnud külaelanike kaudu jõudis kodumaale teadmine Abhaasia eestlastest, mis muutus omamoodi äratuntavaks kaubamärgiks. Meie kõigi ülesanne on seda märki au sees hoida!

Abhaasia eestlastel on olnud au võõrustada Eesti kirjandusklassikuid Eduard Vildet ja Anton Hansen Tammsaaret.

Üle 100 aasta tagasi, 1914. aastal korraldasid eestlased Suhhumis uhke laulupeo. Oli Abhaasia eesti asunduste kõrgaeg. Rongkäigus liikusid läbi Abhaasia pealinna eestlased Sulevist, Salmest, Suhhumist, Ülem- ja Alam-Lindast, Estonia külast, Gagrast ja Konnalinnast, rahvusaaslased Venemaalt ja teistest Vene Keisririigi osadest, muidugi ka Eestist. Rongkäigu eesotsas kõndis Sulevi küla delegatsioon, sealhulgas pasunakoor eesti rahvusvärvides lipuga, mille keskmisel triibul oli kiri «Sulew». Kodumaalt tulnud Juhan Simmi juhatusel esinesid koorid eri paikadest, Eestist oli Abhaasiasse esinema sõitnud kuulus laulja Aino Tamm.

Koguni kolm eesti ajalehte saatsid Suhhumi laulupeole oma ajakirjanikud, kes avaldasid lehtedes põhjalikud reportaažid.

Kõigest mõni kuu peale Suhhumi laulupidu alanud Esimene maailmasõda ei läinud meie kogukonnast mööda: asunduste õitseage lõppes järsult ja võõra riigi eest langes meie rahvusaaslasi, kellest on tänaseks jäänud vaid suuline mälestus.

Ka revolutsiooni aeg möödus Salme ja Sulevi jaoks veriselt. Ohvraid ei olnud küll palju, kuid meie küladest käisid läbi lahingute üle nii valged kui ka punased. Kahjuks jäi viimaste võim kauaks püsima.

Abhaasia eestlased tervitasid kodumaa iseseisvumist 1918. aastal suure rahvusliku vaimustusega. Suvel 1919 püüdsid nad moodustada Abhaasia eestlaste pataljoni, et minna Vabadussõtta Eesti eest võitlema, kuid selles takistasid neid inglased, kelle võimu all Abhaasia tol ajal oli.

Aastatel 1920 ja 1921 taotlesid sajad Salme ja Sulevi eestlased Eesti Vabariigi kodakondsust ja said kodakondsuse tunnistused, ent läbi raskete olude Eestisse jõuda õnnestus vaid vähestel. Ootame ja loodame siiski tänaseni, et Eesti riik meie vanavanemate – ja meie kui nende järglaste – kodakondsust õiglaselt tunnustaks.

Massiline kollektiviseerimine 1920. ja -30. aastatel hävitas meie talupidajate senise elukorra ja viis paljud pered ääretu vaesuseni. Peaaegu keegi meist ei soovinud seda, aga suure võõrvõimu vastu ei olnud meil võimalik midagi teha.

Uusi ja veel suuremaid kannatusi töid siinsetele eestlastele Suure Terrori aastad: 1937–38. Alanud repressioonid jätkusid Teise maailmasõja ajal. Tänapäevaks on teada vähemalt 400 Kaukaasia eestlase, nende seas umbes 100 Abhaasia eestlase nimed, kes stalinlikes repressioonides oma elu kaotasid. Usun, et täna siin leidub vähe neid inimesi, kelle esivanemaid või lähedasi selles nimekirjas ei ole. Paljudele meist olid nad vaarisad, vanaisad, isad, onud. Ka minu perekonda raputasid repressioonide aastad surmavalt: kaotasin kolm vaarisa, kaks Sulevis ja ühe Kubanimaal.

Tänu suurele ühistööle, mille avaldasid 2017. aastal kolmeköitelises raamatus Abhaasia ja Gruusia ajaloolased, saame täna teada vähemalt seda, millal meie esivanemad hukati. Nad ei ole enam lihtsalt nimed ja teadmata kadunud, nende kohta on nüüd avalikult olemas ka kirjalik mälu.

Hiljuti möödus suurte repressioonide algusest 80 aastat, kuid me mäletame. Meie kõigi aukohus on püstitada neile väärikas mälestusmärk meie külades.

Samuti asustati meie küladesse ümber massiliselt inimesi Gruusiast. Ka see on jätnud jälgi, mida on näha tänagi, kui mööda oma küla teid sõidame. Teame ajaloost, et need, kes siia sunniviisiliselt ümber asustati, ei olnud (vähemalt alguses) selle üle õnnelikud. Nende jaoks oli see nagu küüditamine võõrale maale.

Rahulikumat aega, ehkki ikka võõra võimu all, ei jätkunud Abhaasias kuigi kauaks. Ajal, mida minagi juba mäletan, algas sõda, mis pööras meie kogukonna elu pea peale. Sõda, mida mõlemad pooled siiani kahetsevad. Sõda, kus oli rohkem kaotajaid kui võitjaid.

Nii, nagu omal ajal rändas rahvas Eestist laia maailma, on eestlasi enne seda sõda, sõja ajal ja pärast sõda Abhaasiast lahkunud. Sõjaajal lahkunute jaoks oli äraminek paratamatu valik. Paljud jätsid siia maha kõik, mis oli nende endi ja nende esivanemate suure töö ja vaevaga üles ehitatud-kasvatatud. Lahkuti teadmatusse: polnud teada, mis ja kes ees ootab.

Täna elab Abhaasia juurtega eestlasi paljudes kohtades üle maailma: kauges Austraalias, Põhja-Ameerikas, Soomes, Rootsis, Taanis, Norras, Inglismaal, Venemaal, Gruusias, Ukrainas, Kreekas ja mujal. Kõige suurem kogukond aga on Eestis, kus on nüüd Abhaasia juurtega eestlasi rohkem kui Abhaasias. Selline on olnud ajaloo käik.

Paljudel nendest eestlastest, kes on jäänud elama Abhaasiasse, tuleb siin ikka veel võidelda ellujäämise nimel, olgu selle põhjuseks riiklik bürokraatia, korruptsioon, ametniku lohakus ja ükskõiksus või riigi raske olukord. Ka täna, nii nagu 135 aastat tagasi, elavad paljud lootuses, et nende laste ja lastelaste elu saab olema parem.

Kui minna tagasi aastasse 1884, siis samal aastal, millal rajati meie külad, õnnistati ja pühitseti 4. juunil 1884 Otepää kiriku saalis Eesti sinimustvalge lipp.

Võib-olla paljud ei tea, et Otepääl pühitsetud esimesel rahvuslipul oli omamoodi seos ka Abhaasia eestlastega. Selle lipu õmbles Põltsamaal valmis neiu Emilie Beermann ja viis Tartusse tema vend Christoph Beermann, kes asus kolm aastat hiljem teenima pastorina Tbilisis ja Abhaasias Suhhumi piirkonna eesti asundustes.

Ka täna siin, Sulevi rahvamajas saame imetleda Eesti lippu nendes värvides, mida kanti Suhum-Kalees 1914. aasta eestlaste laulupeol ja mis võeti Eestimaal 21. novembril 1918 kasutusele riigilipuna.

Eesti on andnud meie kogukonnale identiteedi, kuid ka paljud meie seast on läbi aegade andnud Eestile oma tööpanuse ja kogemused, aidanud rikastada Eesti kultuuri.

Arvan, et meil on põhjust enda üle uhkust tunda. Oleme siin Abhaasias suutnud seda, millega ei ole hakkama saanud paljud teised eestlaste kogukonnad üle maailma: me peame ja nimetame endid ikka veel eestlasteks, oleme suutnud säilitada eesti keelt, mille üle uhkust tunda, ja see teebki meist eestlased. Meie külade ajalugu arvestades on see tohutu suur saavutus. Hinnakem seda, ärgem unustagem oma rahvust ja keelt.

Usun, et rasked ajad, mis täna seda maad kimbutavad, mööduvad ja me saame taas kord nimetada oma külad ametlikult Suleviks ja Salmeks. Samuti usun, et tuleb see olukord, kus kogu rahvas valitseb oma riiki ning Eestimaa saab meile lähemaks – olgu siis nii, et «Eesti piir käib vastu Hiina müüri», või mitte. Meie oleme eestlased ja eestlasteks jääme!